

ABDULLA QODIRIY HIKOYALARIDA MILLIYLIKNING AKS ETILISHI

Hayitaliyeva Xushnoza-

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy hikoyalarida milliylik ruhining badiiy ifodalanishi tahlil qilinadi. Adib asarlarida o'zbek xalqining urf-odatlarini, an'analari, turmush tarzi hamda milliy qadriyatlarini o'ziga xos badiiy vositalar orqali yoritib berilgan. Xususan, yozuvchi obrazlar xarakteri, ularning ruhiy kechinmalari va ijtimoiy muhit orqali milliy mentalitetni chuqur aks ettiradi. Maqolada Qodiriy hikoyalarida milliylikning namoyon bo'lishi, uning badiiy talqini hamda adib ijodining o'zbek adabiyotidagi o'rni ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, milliylik, milliy qadriyatlar, o'zbek adabiyoti, badiiy tasvir, urf-odatlar, an'analar, xalq turmushi, obraz, ijtimoiy muhit, milliy ruh, realizm, badiiy mahorat.

Adabiyotshunoslikda milliylik muhim estetik va badiiy mezonlardan biri hisoblanadi. Milliylik — bu asarda muayyan xalqning turmush tarzi, urf-odatlarini, an'analari, tili, mentaliteti va dunyoqarashining badiiy aks etishidir. U nafaqat tashqi tasvirlarda, balki obrazlarning ichki dunyosi, fikrlashi va munosabatlarida ham namoyon bo'ladi.

Milliylik tushunchasi bevosita xalq hayoti bilan bog'liq bo'lib, har bir yozuvchi o'z asarida o'zi mansub bo'lgan millatning ruhini aks ettiradi. Shu jihatdan, badiiy asarda milliylikning mavjudligi uning hayotiyliigi va ta'sirchanligini oshiradi. Chunki kitobxon o'ziga yaqin bo'lgan muhit, qadriyat va obrazlarni ko'rganida asarni chuqurroq his etadi. Abdulla Qodiriy ijodida milliylik aynan shu jihatlar orqali yorqin ifoda topadi. Adib o'z hikoyalarida o'zbek xalqining hayotini realistlik ruhida tasvirlab, milliy o'zlikni badiiy darajada yuksak ko'rsatishga erishgan. Shu sababli uning asarlari nafaqat adabiy, balki ma'naviy va tarixiy ahamiyatga ham ega.

Uning "Uloqda" hikoyasini ko'rib chiqaylik:

Bu hikoyada yozuvchi milliy hayot manzaralarini nihoyatda tabiiy va jonli tarzda aks ettiradi. Avvalo, hikoyada o'zbek oilasiga xos muhit, ya'ni ota-onaning farzandga bo'lgan munosabati yaqqol ko'zga tashlanadi. Onaning farzandni uyg'otish jarayonidagi gaplari ("dadang kelsa nah o'ldiradi") o'zbekona tarbiya, ota obro'sining yuqoriligi va oiladagi intizomni ifodalaydi. Bu orqali adib milliy oilaviy muhitni oddiy dialoglar vositasida ochib beradi. Shuningdek, parchada "janoza" kabi tushunchaning keltirilishi o'zbek xalqining diniy va ijtimoiy urf-odatlariga ishora qiladi. Odamlarning janozada ishtirok etishi — bu milliy qadriyatlarimizda muhim o'rin tutadigan an'analardan biridir. Bu detallar orqali yozuvchi xalqning turmush tarzini, jamiyatdagi o'zaro aloqalarni ko'rsatadi. Asarda bolakayning sodda va tabiiy fikrlashi ham milliy ruhni aks ettiradi. U otasining bozorga ketganini o'ylaydi — bu esa o'zbek oilalarida erkak kishining ro'zg'or tashvishlari bilan band bo'lishi odatiy hol ekanini bildiradi. Shu jihatdan, kichik bir epizod orqali ham katta ijtimoiy hayot manzarasi ochiladi. Bundan tashqari, matndagi til va uslub ham milliylikni kuchaytiruvchi omillardan biridir. Oddiy, xalqona so'zlashuv, jonli dialoglar va tabiiy ifoda vositalari orqali yozuvchi o'quvchini voqea ichiga olib kiradi. Bu esa Abdulla Qodiriyning badiiy mahoratini namoyon etadi.

Umuman olganda, ushbu hikoyada milliylik oilaviy muhit, urf-odatlar, ijtimoiy munosabatlar va xalqona til orqali uyg'un holda aks ettirilgan bo'lib, bu yozuvchi ijodining asosiy xususiyatlaridan biri ekanini ko'rsatadi.

Mazkur hikoyada voqealar oddiy bir oilaviy holatdan boshlansa-da, uning tagida chuqur milliy ruh va hayotiylik mujassam. Bolaning "kecha meni ot qoqqan ekan" degan iborasi orqali o'zbek bolalariga xos o'yinlar, hayot tarzi va sodda dunyoqarash aks ettiriladi. Bu detal bevosita xalq turmushining tabiiy bir bo'lagi sifatida namoyon bo'lib, milliylikni yanada kuchaytiradi. Onaning nutqida ifodalangan keskinlik va hazilomuz qo'rquv uyg'otish usuli ("dadang kelsa nah o'ldiradi") esa o'zbek oilalariga xos tarbiya uslubini ko'rsatadi. Bu yerda qo'rqitish real ma'noda emas, balki intizomga chaqirish, bolani tartibga solish vositasi sifatida berilgan. Shu orqali Abdulla Qodiriy milliy psixologiyani juda nozik tarzda ochib beradi.

Bolaning otasi haqida “bozorga ketmadimi?” deb so‘rashi esa o‘zbek jamiyatidagi erkakning ijtimoiy roli — oila ta‘minotchisi ekanini bildiradi. Bozor tushunchasi bu yerda oddiy savdo joyi emas, balki xalq hayotining markaziy nuqtalaridan biri sifatida tasvirlanadi. Shu kichik savol orqali ham yozuvchi katta ijtimoiy manzarani ifodalashga erishadi.

“Esonboyning janozasida” degan jumla esa milliy an‘analar va diniy qadriyatlarning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi. Janozada ishtirok etish — bu o‘zbek xalqida hamjihatlik, hurmat va insoniylik belgisi sifatida qaraladi. Demak, hikoyada faqatgina bir oilaning emas, balki butun jamiyatning ma‘naviy qadriyatlari ham aks etgan. Shuningdek, matnda dialoglarning ko‘pligi va ularning jonli, tabiiy berilishi hikoyaning realizmini oshiradi. Abdulla Qodiriy aynan shu usul orqali o‘quvchini voqea ichiga olib kiradi, uni bevosita guvohga aylantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu hikoya parchasida milliylik quyidagi jihatlar orqali yanada chuqurlashadi: bolalar hayoti va o‘yinlari, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy rollar, diniy-urfiy an‘analar hamda xalqona til. Bu esa yozuvchining kichik detallar orqali katta badiiy umumlashmalar yaratish mahoratini yaqqol namoyon etadi.

Endi "Jinlar bazmi" hikoyasini ko'rib chiqaylik. To'g'ri bu hikoyani "mavhum" deb ataydi. Lekin ichida milliyligimizni aks ettirgan ko'p narsalar bor.

Mazkur hikoyada Abdulla Qodiriy inson ruhiy holatini, ayniqsa, yigitning ichki kechinmalarini milliylik bilan uyg‘un holda tasvirlaydi. Qahramonning qorong‘ulikda yo‘lini yo‘qotib, yiqilishi va atrofni tushunolmay qolishi — bu oddiy holat emas, balki inson ongida yuzaga keladigan vahima va xayolotning ifodasidir. Bu yerda milliylik xalq orasida mavjud bo‘lgan tushunchalar orqali ochiladi. “Vahima” masalasi o‘zbek xalq og‘zaki muhitida ko‘p uchraydigan, ko‘pincha tushuntirib bo‘lmaydigan holatlar bilan bog‘liq. Yigitning bu holatni boshdan kechirishi orqali yozuvchi milliy psixologiyani — ya‘ni insonning noma‘lum narsadan qo‘rqishi, uni g‘ayritabiiy tarzda qabul qilishini ko‘rsatadi. Hikoyaning keyingi qismida muallim obrazi muhim ahamiyat kasb etadi. U yigit boshidan kechirgan hodisani ilmiy asosda izohlab, “vahima, xayolat” deya

baholaydi. Bu esa jamiyatdagi ikki xil qarashni — an'anaviy (hissiy, ishonchga asoslangan) va zamonaviy (ilmiy, mantiqiy) tafakkurni qarama-qarshi qo'yadi. Shu orqali Abdulla Qodiriy milliylikni faqat urf-odatlarda emas, balki tafakkur rivojida ham ko'rsatadi.

Shuningdek, yigitning muallimga murojaat qilishi, savol berishi uning bilimiga intiluvchanligini bildiradi. Bu esa o'zbek jamiyatida shakllanib borayotgan yangi avlod — ma'rifatli yoshlar timsolidir. Demak, hikoyada milliylik endi faqat an'ana emas, balki yangilanish jarayoni bilan birga tasvirlanadi. Ushbu hikoyada milliylik yigitning ruhiy kechinmalari, xalqona tushunchalar (vahima), ilm va jaholat o'rtasidagi qarama-qarshilik hamda ma'rifatga intilish orqali yanada chuqurroq ochib berilgan.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriy hikoyalarida milliylik masalasi chuqur badiiy va hayotiy asosda yoritilgan. Adib o'z asarlarida o'zbek xalqining turmush tarzi, urf-odatlari, oilaviy munosabatlari, ijtimoiy hayoti hamda ruhiy dunyosini tabiiy va ishonarli tasvirlay olgan. Ayniqsa, oddiy voqealar, kundalik hayot lavhalari orqali katta ma'naviy-ijtimoiy mazmun berilishi yozuvchining yuksak badiiy mahoratini ko'rsatadi.

Hikoyalarda milliylik nafaqat tashqi muhit va an'analarda, balki inson psixologiyasi, tafakkuri va dunyoqarashida ham namoyon bo'ladi. Qahramonlar xarakteri, ularning ichki kechinmalari hamda jamiyatdagi o'rni orqali milliy ruh yanada teran ochib beriladi. Shu bilan birga, yozuvchi eski qarashlar va yangicha tafakkur o'rtasidagi ziddiyatni ham ko'rsatib, milliylikni rivojlanish jarayonida tasvirlaydi.

Demak, Abdulla Qodiriy hikoyalari o'zbek adabiyotida milliy o'zlikni anglash, uni badiiy jihatdan yuksak darajada ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning mazmun-mohiyati bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan bo'lib, milliy qadriyatlarni anglash va asrashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy, A. To'la asarlar to'plami (6 jildlik). Toshkent, "Sharq".

2. Qodiriy, A. "Obid ketmon", "Kalvak Mahzumning xotira daftaridan", "Toshkentlik boy" kabi hikoya va qissalari.
3. Qo'shjonov, Matyoqub. "Abdulla Qodiriyning tasvirlash san'ati". Toshkent, "Fan".
4. Abdulla Qodiriy: Tanqid, tahlil va talqin". Toshkent, "Fan".